

ТЕРНОПЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

М'ЯСКОВСЬКИЙ МИХАЙЛО ЄВСТАХОВИЧ

УДК 37,0(436),,18/19“(043,5)

**ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА АВСТРІЇ
XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.**

13.00.01 — загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Тернопіль - 2009

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

Вихрущ Анатолій Володимирович,

Тернопільський національний економічний університет,
завідувач кафедри педагогічних і психологічних дисциплін.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор

Завгородня Тетяна Костянтинівна,

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
завідувач кафедри педагогіки імені Б. Ступарика;

кандидат педагогічних наук, доцент

Герцюк Дмитро Дмитрович,

Львівський національний університет імені Івана Франка,
завідувач кафедри загальної та соціальної педагогіки.

Захист відбудеться «29» жовтня 2009 р. о 15.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 29 вересня 2009 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради:

Чайка В. М.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Розвиток України як незалежної держави спричинив кардинальні трансформації в суспільному житті, відкрив можливість її входження у світовий геополітичний простір. Це зумовило зміну характеру функціонування соціальних інститутів і структур, в тому числі і системи педагогічної освіти.

Упродовж багатьох століть питання професійної підготовки вчителів залишилося актуальним в історії освіти кожної держави. У нормативних документах, які рекомендовані міжнародними організаціями, зосереджено увагу на необхідності підготовки нової генерації фахівців, підвищення їхнього професійного рівня, творчого використання досвіду минулих років.

Нові вимоги до рівня підготовки педагогічних кадрів детермінують необхідність урахування результатів наукових досліджень, зокрема із порівняльної педагогіки, завдання якої передусім полягає у виявленні національних особливостей, переваг і недоліків освітньої політики різних країн. В умовах міжнародної інтеграції України в освітній простір Європи на основі угод Болонського процесу особливої ваги набуває історичний досвід організації педагогічної освіти. Показовою в цьому аспекті є історія її становлення та розвитку в Австрії. Обумовлено це тим, що Австрія – країна високої європейської культури; держава має великий історичний досвід у галузі освіти, в тому числі щодо підготовки вчителів (країна – одна з перших у Європі в 1774 р. ввела обов'язкове початкове навчання); західні території теперішньої української держави були майже понад 150 років у багатогранному (політичному, культурному та освітньому) полі Австрійської монархії, крім цього освітні реформи мали вплив і на педагогічну думку Росії, до складу якої входила значна частина України.

Різноманітні питання професійної підготовки вчителів в Австрії висвітлювалися як у зарубіжній, так і у вітчизняній науковій літературі.

У дорадянський період окремі питання освіти та підготовки педагогічних кадрів в умовах Австро-Угорської держави вивчали українські педагоги, громадсько-політичні та культурні діячі, зокрема С. Баран, А. Вахнянин, Г. Врецьона, І. Горалевич, І. Капустій, К. Кахневич, Ю. Кміт, І. Косак, І. Кревецький, І. Левицький, К. Левицький, М. Лозинський, К. Лучаківський, Я. Миколаєвич, Є. Наконечний, А. Павецкий, О. Партицький, С. Томашівський, І. Франко та ін. Виокремимо низку історико-педагогічних досліджень таких австрійських учених, як С. Адлер, Ф. Вендт, О. Вільманн, К. Вотке, Ф. Гагайс, Е. Ганнак, Р. Гассманн, А. Гергет, Ф. Германн, Р. Горніх, А. Гьофлер, Ф. Дітгес, М. Дрбаль, Й. Леонгард, К. Маєр, Р. Майстер, Е. Мойманн, Й. Пайтль, П. Польц, Й. Шмідт, Л. Цайль, В. Ціммерманн, Ф. Фіртгалер.

Для встановлення закономірностей розвитку системи педагогічної освіти важливе значення мають результати досліджень вітчизняних та російських науковців Є. Бражника,

Н. Воскресенської, Б. Вульфсона, М. Євтуха, Т. Завгородньої, В. Кеміня, В. Мітіної, Н. Ничкало, Л. Писаревої, А. Савіної, О. Сухомлинської, М. Чепіль, а також сучасних австрійських дослідників Ф. Блетнера, Г. Бургер, Р. Гьоннера, Г. Енгельбрехта та ін.

Аналіз окремих аспектів педагогічної освіти Австрії репрезентований у монографіях і дисертаціях Л. Баїка, І. Байа, М. Барни, Л. Ваховського, О. Вишневського, І. Воробець, Д. Герцюка, Г. Кемінь, Л. Кобилянської, І. Курляк, В. Моцюка, І. Петрюк, І. Прокоп, В. Стинської, Б. Ступарика та ін.

Аналіз різнопланових історико-педагогічних праць вітчизняних та зарубіжних науковців, що, безумовно, збагатили науково-інформаційну базу про розвиток системи шкільництва Австрії, свідчить про відсутність цілісного дослідження проблеми педагогічної освіти, екстраполяції її позитивних ідей на вдосконалення сучасної освітньої галузі.

Актуальність проблематики, недостатнє її вивчення, а також важливість об'єктивної оцінки історичного розвитку педагогічної освіти зумовили вибір теми дисертаційного дослідження „Педагогічна освіта Австрії XIX – початку XX ст.“

Зв'язок теми дослідження з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації пов'язана з планом науково-дослідних робіт Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка як складова наукового проекту „Теоретико-методичні засади освітніх технологій та їх впровадження у навчальні заклади різного рівня акредитації“ (номер державної реєстрації 0107U002394) і затверджена на засіданні вченої ради університету (протокол №6 від 30.01.2007 р.). Тему узгоджено в Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки й психології АПН України (протокол №2 від 27.02.2007 р.).

Мета дисертаційного дослідження – на основі аналізу особливостей освітньої політики визначити теоретико-методичні засади організації педагогічної освіти Австрії у XIX – початку XX ст.

Відповідно до мети визначено **основні завдання дослідження:**

- на основі аналізу політичних, соціально-економічних, правових передумов створення системи педагогічної освіти Австрії обґрунтувати періодизацію та тенденції її розвитку;
- проаналізувати зміст педагогічної освіти, методи навчання та особливості науково-методичного забезпечення навчального процесу, вклад у розвиток досліджуваної проблематики основоположників педагогічної освіти Австрії;
- дослідити й охарактеризувати еволюцію системи підвищення кваліфікації педагогічних кадрів, статус учителів Австрії досліджуваного періоду;
- узагальнити досягнення педагогічної думки Австрії, особливості професійної підготовки вчителів в університетах, визначити позитивні ідеї, що мали домінуючий вплив на її розвиток у наступні роки.

Об'єктом дослідження є становлення та розвиток системи педагогічної освіти Австрії, а **предметом** – теоретичні, організаційно-методичні засади підготовки вчителів Австрії досліджуваного періоду.

Хронологічні межі дослідження зумовлені особливостями політичного, соціально-педагогічного розвитку Австрії. Нижня межа визначається тим, що на початку XIX ст. завершився процес становлення системи педагогічної освіти. Завдяки працям та діяльності І. Фельбігера, Й. Пергена, Ф. Гагайса та ін., були створені теоретичні передумови, визначені пріоритети розвитку педагогічної науки. Верхня межа збігається із розпадом Австро – Угорської монархії, своєрідним поверненням педагогічної освіти до суто австрійських традицій в нових історичних умовах. Системне вивчення австрійського досвіду упродовж значного проміжку часу дає змогу глибше висвітлити загальні тенденції розвитку педагогічної освіти.

У процесі роботи застосовано комплекс **методів дослідження**: історико-логічний аналіз методологічної, історичної, філософської літератури для встановлення тенденцій розвитку системи педагогічної освіти; хронологічний аналіз дав змогу простежити еволюцію становлення педагогічної освіти в Австрії; ретроспективний і контент-аналіз архівних документів; системно-структурний і порівняльний аналізи навчальних планів; методи теоретичного узагальнення, класифікації та систематизації для формулювання висновків.

Джерельна база дисертації. Цінні матеріали виявлено в періодичній педагогічній пресі Австро-Угорщини XIX – XX ст., зокрема в журналах „Der österreichische Schulbote“, „Neue Presse“, „Deutsch-österreichische Zeitschrift“, „Österreichischer Schulbote“, „Die freie Schule“, „Die Volksschule“, „Heilpädagogische Schul-und Elternzeitung“, „Katholische Schulpresse“, „Kremser Wochenblatt“, „Niederösterreichische Volksbildungs-Blätter“, „Österreichische Mittelschule“, „Österreichische Zeitschrift für Lehrerbildung“, „Zeitschrift für die österreichischen Gymnasien“, „Zentralblatt für Volksbildungswesen“, „Школа“, „Учитель“, „Газета школьна“, „Народна школа“, „Школьна часопись“, „Дом и школа“, „Промінь“, „Рідна школа“, „Учительське слово“, „Прапор“ та ін.

Серед основних джерел дослідження – педагогічна література та архівні, документальні матеріали бібліотек Міністерства освіти Австрії (службова бібліотека – Amtsbibliothek), Інституту Південної та Східної Європи (Австрія), Національної бібліотеки Австрії, Віденського університету, бібліотеки канцелярії уряду Австрії, Віденського державного архіву, Віденського єпископського архіву, Парламентського архіву м. Відня, архіву діацезії м. Лінца, Міського архіву м. Сан Пьольтена, архіву м. Кльостенбурга, Земельний архів педагогічних закладів Штаермарка, австрійських бібліотек в Україні (Чернівцях, Львові, Києві) та ін.

Під час написання дисертації було вивчено об'ємний матеріал з питань історії освіти Австрії, навчальні програми педагогічних закладів Відня, Зальцбурга, Граца та ін.

Особливо цінними під час підготовки дослідження були консультації з австрійськими вченими, з якими автор дисертації мав нагоду зустрічатися, перебуваючи в Австрії у м. Відні у 2000 та 2003 рр.: професорів та докторів Віденського університету (доктор Р. Фаїстауер, професор Г. Гріссмаєр), Педагогічної академії м. Відня (директор, доктор М. Тайнер), Інституту Південної та Східної Європи (доктор Г. Бургер, магістр Н. Раабль), наукових співробітників службової бібліотеки Міністерства з питань освіти, науки та культури (доктор Н. Нойманн, Г. Флахенеккер).

Наукова новизна і теоретичне значення роботи полягають у тому, що в дисертаційній роботі вперше:

– обґрунтовано періодизацію розвитку педагогічної освіти Австрії: „фельдгерівський“ (1774–1806 рр.), реакційний (1806 – 1848 рр.), неоабсолютистський (1848–1860 рр.), федералістський (1860 – 1867 рр.), ліберальний (1867–1879 рр.), консервативно-католицький (1879–1897 рр.), „націоналістський“ період (1897–1918 рр.);

– на основі історичного аналізу узагальнено вклад у розвиток досліджуваної проблематики основоположників педагогічної освіти Австрії: Й. Пайтля, Й. М. Леонгарда (синтетичний метод у навчанні), Ф. Діттеса (еклектична педагогіка, відмова від впливу релігійних конфесій, обмеження державної бюрократії, політичних партій, мілітаризму в освіті), А. Гюфлера (поєднання реалістичного і гуманістичного змісту освіти), Р. Горніха (грунтування навчання та виховання на християнських цінностях);

– вивчено особливості розвитку змісту, форм та методів підготовки вчителів в Австрії досліджуваного періоду.

У процесі дослідження з'ясовано: особливості професійної підготовки вчителів в університетах Австрії (м. Відня, Граца, Інсбрука, Львова); зміст діяльності шкільної інспекції; систему підвищення кваліфікації на засадах самовиховання та автодидактичного навчання, матеріального заохочення вчителів.

У науковий обіг уведено нові маловідомі історичні документи.

Практичне значення одержаних результатів. Матеріали дослідження можуть бути використані під час підготовки учительських кадрів, читанні курсів з історії педагогіки, опрацюванні спецкурсів та спецсеминарів для студентів вищих навчальних закладів різних рівнів акредитації, виданні монографій, навчально-методичних посібників і підручників, написання курсових, дипломних, магістерських робіт тощо.

Основні результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка: на факультеті іноземних мов (акт №325-33/03 від 07. 04. 2008 р.) та факультеті післядипломної освіти (акт №108 від 04. 03. 2008 р.); у Тернопільському обласному комунальному інституті

післядипломної педагогічної освіти (акт №01/84 від 18. 03. 2008 р.); у Тернопільському експериментальному інституті педагогічної освіти на кафедрі педагогіки (акт №92 від 23. 05. 2008 р.).

За результатами дисертаційного дослідження видано навчальний посібник „Педагогічна освіта Австрії XIX – початок XX ст.“.

У вітчизняний науковий обіг уведено понад сто сімдесят австрійських автентичних першоджерел.

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом їх оприлюднення на міжнародній науково-теоретичній конференції „Освіта як фактор забезпечення стабільності сучасного суспільства“ (Тернопіль, 2004 р.), міжнародній науково-практичній конференції „Соціокультурні аспекти навчання іноземних мов“ (Тернопіль, 2004 р.), всеукраїнській науково-практичній конференції „Професіоналізм педагога“ (Ялта, 2005 р.), а також на щорічних звітних конференціях кафедри педагогіки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (1997–2009 рр.).

Публікації. Основні положення та результати дослідження висвітлено в 9 одноосібних наукових працях: з них – 1 навчальний посібник, 5 надруковано у наукових фахових виданнях, затверджених ВАК України, 3 у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура й обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (256 позицій, із них 177 іноземною мовою) і додатків на 35 сторінках. У роботі подано 7 таблиць. Обсяг основного тексту дисертації – 173 сторінки. Повний обсяг роботи – 229 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано об’єкт, предмет, мету та завдання дослідження, визначено наукову новизну, теоретичне та практичне значення, розкрито джерелознавчу базу та наведено відомості про апробацію результатів наукового пошуку.

У першому розділі **“Тенденції розвитку системи педагогічної освіти в Австрії”**, проаналізовано стан висвітлення проблематики у науковій літературі, публікаціях періодичних видань, архівних матеріалах. На основі бібліографічного аналізу, узагальнення та систематизації умовно виділено основні групи літературних джерел. З-поміж них україномовні праці середини XIX – початку XX ст., які формують уявлення про основи національної школи та виховання (Г. Врецьона, К. Кахневич, О. Партицький та ін.) Важливим джерелом дослідження було середовище педагогічної преси (україномовне та німецькомовне), на основі цих матеріалів представлено роль школи у житті тодішнього суспільства, методичні поради, стан освіти та вимоги до особи вчителя.

На підставі результатів аналізу джерельної бази з’ясовано, що погляди галицьких педагогів на

можливість позитивного розв'язання проблем педагогічної освіти у тодішніх соціокультурних умовах були не лише подібними, але й часто ідентичними поглядам зарубіжних колег. Це дає підстави стверджувати, що розвиток педагогічної думки, обґрунтування теоретичних засад педагогічної освіти педагогами Галичини здійснювався в контексті і під впливом розвитку педагогічної науки західноєвропейських держав, а саме Австро-Угорської монархії. Особливу увагу варто звернути на успішне вирішення питань підвищення педагогічної майстерності учителів, ефективності навчання, написання підручників з методики викладання. У другій половині XIX ст. починає утверджуватися думка про необхідність нової педагогіки, яка б враховувала народні традиції, особливості національної освіти.

У науково-педагогічних працях австрійських науковців окресленого періоду (Г. Бургер, Р. Гьоннер, Г. Енгельбрехт та ін.) обґрунтовано основні структурні компоненти організації австрійської освіти, висвітлено питання про заснування початкової школи, так званих «німецьких шкіл», які нероздільно пов'язані з діяльністю абата І. фон Фельбігера та розробкою правового підґрунтя педагогічної освіти. Важливим фактом є те, що цей процес, а саме – цілеспрямована підготовка вчительських кадрів, започаткований в Австрії в числі перших з європейських держав.

У розділі звернено увагу також на те, що в історії становлення та розвитку педагогічної освіти необхідно виділити декілька періодів, кожен з яких є вагомим у формуванні системи підготовки вчителів. Під час кожного з них відбувалися зміни, що мали пристосувати чинну систему педагогічної освіти до нових суспільно-політичних, економічних умов. На основі узагальнення досліджень австрійських науковців, насамперед Г. Енгельбрехта, встановлено періодизацію освітніх етапів розвитку з чіткими диференційними рисами.

Варто відзначити, що австрійським урядом у цей період була розроблена ґрунтовна правова база, про що свідчить зміст численних урядових документів. Вагомим досягненням стали законодавчі акти, які власне і визначали тенденції розвитку педагогічної освіти Австрії (Табл. 1).

Таблиця 1

Основні законодавчі акти у системі педагогічної освіти Австрії (1774 – 1918).

Рік	Назва закону	Основний зміст
1774 р.	„Загальний шкільний устав для німецьких нормальних, головних і тривіальних шкіл“ (Allgemeine Schulordnung für die deutschen Normal-, Haupt-, Trivialschulen in sämtlichen Kayserl. Königlichen Erblanden).	Теоретичні засади педагогічної підготовки (педагогічна професіоналізація, концепція дуалістичної функції нормальної школи, використання буквеного методу та методу таблиць). Закон про організацію шкіл передбачав положення про заснування звання австрійського учителя народної школи
1805 р.; вступив в дію в 1806 р.	„Політичний закон про школу“ „Politische Schulverfassung“	Закон про шкільний кодекс підготовки учителів.

17 вересня 1848 р.	„Проект основ державного навчання в Австрії“	Обґрунтування основ педагогічної освіти.
13 липня 1849 р.	„Декрет про нову організацію педагогічної освіти“	Встановлено розподіл навчального матеріалу відповідно до двохрічного курсу навчання (поділ на теоретичну і практичну частини).
14 травня 1869 р.	„Державний закон про народну освіту „(RVG)“	Прирівнювання посади учителя до рівня державного службовця. Передбачення коштів на матеріальну винагороду (§§56-57).
1905 р.	„Шкільний порядок та процес навчання у загальних народних і в бюргерських школах“	Викладання рідною мовою, відмінено застосування єдиних методів навчання.

Таким чином, реформи, закладені у 60-х – 80-х роках XIX ст., визначили суть австрійської педагогічної освіти до кінця першої світової війни і, загалом, мали вагомий вплив у цій сфері до середини XX ст.

Варто відзначити діяльність австрійських педагогів, які поєднували керівництво навчальними педагогічними закладами з розробкою теоретичних засад підготовки учителів (навчальний заклад „Педагогіум“ („Pädagogium“) м. Відень–Е. Ганнак, Р. Горніх, Ф. Дітгес, В. Єрусалем та ін.). На особливу увагу заслуговує підготовка вчителів в університетах. Якщо на початку XIX ст. такі предмети як „Педагогіка“, або „Наука про виховання“ були частиною богословської підготовки, то в другій половині XIX ст. педагогічна наука стає самостійною і передбачає вивчення: загальної педагогіки, основ дидактики, педагогічної психології. Значна увага зверталась на елементи ораторського мистецтва, питання методики викладання в гімназіях, вивчення іноземних мов, виконання майбутніми вчителями творчих завдань

У другому розділі „**Організація навчального процесу в педагогічних закладах Австрії**“ проведено аналіз навчальних планів, програм, законів та постанов, інших документів, які регулювали діяльність навчальних закладів педагогічного спрямування.

Протягом XIX ст. були відкриті численні державні заклади педагогічного профілю (педагогічні курси (при бюргерській школі), препаранди, нормальна школа (старші класи), головна школа (старші класи), тривіальна зразкова школа, „Pädagogium“ (педагогічний навчальний заклад, філософські факультети університетів та ін.)), які на той час вже не були випадковою приватною ініціативою окремих людей. Законодавчо педагогічна освіта була ґрунтовно структурованою, але бачення її змісту в перші роки інституалізації видається нечітким через відсутність досвіду та фінансові проблеми держави. Загальний процес підготовки вчителів у своїй реальній формі за змістовим наповненням був надмірно регламентованим, що призвело до „диктатури“ методу. Процес підготовки здійснювався у нормальних, або головних школах, у т. з. „препарандистських класах“. Встановлено, що це типово австрійська форма організації, яка у своєму зародковому стані відрізняється від пруської, саксонської та інших центрально–і північно-німецьких форм навчання.

Для науково-методичного забезпечення навчального процесу XIX ст. важливу роль

відіграли праці Ф. Гагайса, Й. Заїлера, А. Гайе, Й. Пайтля, Ф. Германа, Й. Леонгарда, П. Зельнера. Значення їх підручників полягає у тому, що вони були джерелом та змістовим підтвердженням пізнання внутрішнього бачення препарандистської форми підготовки. Вони вирізнялися емпіричним характером, були актуальними і прагматичними, пропагували тогочасні фундаментальні, педагогічні та дидактичні настанови.

В австрійському суспільстві було принципове розуміння того, що педагогічна освіта є важливим аспектом культурного розвитку нації, що учитель, будучи постійним провідником народної освіти, повинен сам володіти широким спектром ділових та фахових знань і вмінь.

В австрійській системі підготовки педагогічних кадрів великий вплив мав філантропізм. А суттєвою ознакою з методичного погляду було усунення сократичного методу, хоча в деяких своїх проявах він продовжував існувати і надалі. У третьому-четвертому десятиліттях ХІХ ст. відбулися зміни, зокрема поширився догматизм, що призвело до певної „стерильності“ у навчальному процесі.

На професійну підготовку педагогічних кадрів великий вплив мали ідеї Й. Гербарта (формування в процесі навчання інтелектуальних умінь, уявлень, понять, теоретичних знань, виокремлення етапів навчання) та його послідовників (С. Адлера, Е. Ганнака, Р. Горніха, Ф. Дітгеса, А. Дрбаля та ін.).

Форма та зміст професійної підготовки учительських кадрів в Австрії упродовж ХІХ ст. зазнала кардинальних змін. Професійна підготовка стала ширшою та глибшою за змістом. Професія вчителя здобула престиж у зв'язку з дедалі більшим визнанням та утвердженням становища народної школи. Пройдений шлях з часу інституалізації та систематизації варто оцінити як очевидний прогрес. Це засвідчує процес вдосконалення навчальних підручників з викладання педагогіки: від простих („Вимоги до шкільних наставників і учителів тривіальних шкіл”) до добре структурованих і змістовних (навчальних книг та практичних методичних посібників).

Подальший розвиток педагогічної освіти регламентував указ „Політичний шкільний закон”(1806 р.), який встановив тривалість курсів терміном з шести до дев'яти місяців навчання, у 1849/51 рр. – один-два роки та створення педагогічної освіти для дівчат. І, зрештою, згідно з Організаційним статутом (1874 р.) навчання здійснювалося протягом чотирьох років.

Вартим уваги, на нашу думку, є положення 1857 р. про екзамен, в яких зазначено вимоги з окремих предметів до кандидатів на посаду вчителя. Нижче подані вимоги щодо предметів першої фахової групи. На основі цих вимог можна зробити висновок про достатньо високий освітній рівень цих курсів, а саме:

а) німецька мова: бездоганна вимова і правильний наголос під час читання; правильний письмовий виклад; знання форм і будови речення; читання прози і віршованого уривка;

б) географія: знання найважливішого з математичної і фізичної географії; перелік держав поза європейським простором; знання про європейські держави; детальні знання про Австрійську державу, а також її індустрію і торгівлю;

в) історія: загальний огляд стародавньої історії з акцентом на найважливіші події римської і грецької історії; найважливіші періоди Середньовіччя і сьогодення; конкретні знання про виникнення Австрійської монархії і, на основі цього, про найважливіші факти;

г) історія природи: знання про загальне співвідношення трьох станів природи і особливі знання про ті складові природи, які мають застосування в предметах мистецтва, у виробництві, а також у повсякденному житті.

Позитивним моментом у педагогічній освіті було залучення до її лав бідних верств населення. Навчання та виховання виходять за межі емпіричного досвіду. Поширюються нові погляди на зміст, форми, методи навчання, які були поставлені у взаємозв'язок зі світоглядом, що лежав в їх основі.

У третьому розділі „**Особливості професійної діяльності учителів Австро-Угорщини XIX – початку XX ст.**“ досліджено особливості статусу та професійного рівня учителів народних та бюргерських шкіл. Система рангів визначала рівень добробуту вчителя, а врахування стажу праці, забезпечення житлом сприяли підвищенню престижу педагогічної роботи. Педагогічні об'єднання досліджуваного періоду сприяли підвищенню наукового рівня учителів, забезпечували захист їх інтересів.

Особливе значення мало питання про надання вчителям статусу державних службовців.

Початок XX ст. можна оцінити як період удосконалення системи педагогічної освіти, якому притаманні суперечності XIX ст. Проводилися дискусії про нові форми педагогічної освіти, розглядалися питання про реформу підготовки учителів для народних шкіл, аналізувалися проблеми педагогічної культури населення.

Підвищення кваліфікації учителів відбувалося в основному шляхом самовиховання. Лише в післяреволюційні роки (1848 р.) було дозволено створювати педагогічні зібрання. Тут відбувався обмін досвідом з викладання предметів, обговорювалися сильні та слабкі сторони різних методів навчання і виховання в школі. Така форма підвищення кваліфікації мала вагомий здобутки. Важлива роль у цьому процесі належала друкованим періодичним виданням.

Досліджуваний період характеризувався процесом підвищення кваліфікації вчителів. Видавалися журнали для шкіл, періодично організовувались конференції та курси.

Результати дослідження засвідчують, що на початку XX ст. в Австро-Угорщині основне завдання в освітній сфері полягало в активізації наукових пошуків, результатом яких стала розробка теоретичних засад педагогічної освіти:

– педагогічна освіта повинна бути пристосована до потреб суспільства, його завдань, життя

й обставин;

- рівність усіх громадян щодо навчання рідною мовою;
- освіта повинна мати гуманістичний і демократичний характер, бути обов'язковою, світською, вільною від партійних впливів, будуватися з урахуванням наступності всіх її ланок;
- питання теоретичної і практичної педагогіки необхідно досліджувати, ураховуючи виховний досвід народу;
- умовою успішного виховання є знання природи учня, національних, вікових і психологічних особливостей. На цій основі необхідно здійснювати підбір відповідних методів виховання, одноцільність і плановість виховних дій сім'ї, школи і громадськості.

Розвиток концептуальних засад педагогічної освіти Австро-Угорщини відбувався у контексті демократичних традицій західноєвропейських держав:

- рівне право громадян здобувати освіту рідною мовою;
- гуманістичний характер освіти;
- обов'язковість;
- світськість;
- аполітичність.

У другій половині XIX–початку XX ст. модернізується зміст педагогічної освіти. Велика увага звертається на питання дитячої психології, експериментальної психології, діагностику розумових здібностей, методи наукових досліджень, порівняльну педагогіку. Розглядається питання про збільшення тривалості професійної підготовки вчителів до 5 років, відкриття педагогічних академій.

ВИСНОВКИ

1. Ретроспективна оцінка розвитку австрійської системи педагогічної освіти на основі історичного, соціально-педагогічного аналізу дає підстави виокремити наступні періоди:

– „*фельдгерівський*“ (1774–1806 рр.) запровадження обов'язкового початкового навчання; Австрія увійшла в число лідерів європейського освітнього простору);

– *реакційний* (1806–1848 рр.) перехід між поступом і стагнацією; опублікування „Політичного закону про школу ...“);

– *неоабсолютистський* (1848–1860 рр.) формування ідеологічної платформи неоабсолютистської державницької концепції через патріотично-релігійне виховання);

– *федералістський* (1860–1867 рр.) відмова австрійської влади від централізованого управління в освіті на вимогу національностей імперії; кінець панівного становища німецької мови в освітній сфері; розпуск Міністерства культури і навчання);

– *ліберальний* (1867–1879 рр.) відновлення Міністерства культури і навчання в австрійській частині монархії; формування основ елітарної освітньої системи, яка була спрямована на

соціально незахищених; звільнення від тотального церковного впливу);

– *консервативно-католицький* (1879–1897 рр.) негативний вплив економічної депресії; призупинення освітніх заходів);

– „*націоналістський*“ період (1897–1918 рр.) гостра проблема викладання національних мов серед народів імперії; активне створення педагогічних об'єднань; запровадження деяких військових елементів в освітньому процесі (стройова підготовка, стрільба).

Як свідчать результати аналізу, окреслені етапи не можна вважати остаточними, оскільки встановлення меж, що фіксують кінець одного і початок наступного періоду, певною мірою умовне.

Системний підхід дав змогу аналізувати педагогічну освіту Австрії, її цілі, тенденції розвитку як своєрідний феномен австрійської культури, в якій відображені національні цінності та традиції. Відтак, австрійська система підготовки педагогічних кадрів представляє собою особливу систему, що сформувалася у полікультурному, багатонаціональному суспільстві.

2. На основі цілісного аналізу змісту педагогічної освіти, методів навчання та особливостей науково-методичного забезпечення можна стверджувати: навчальні плани педагогічних закладів у процесі розвитку зазнали значних змін: збільшено кількість навчальних годин, розширено перелік навчальних дисциплін, більше уваги приділено вивченню педагогіки, збільшено час на проходження педагогічної практики; австрійські дослідники звертали увагу на систематичний контроль знань учнів, що сприяло відходу від звичного механічного заучування матеріалу, забезпечувало розвиток аналітичного мислення, вміння самостійно робити висновки; вивчались переваги та недоліки „сократичного методу“, за яким стояв світоглядно-раціоналістичний напрямок Просвітництва. В центрі уваги була творчість учня.

Значним досягненням австрійських педагогів кінця XVIII – початку XIX ст. Б. Бахера, Й. Біркенштока, Ф. Гагайса, Ф. Германа, І. фон Фельбігера, Й. Пергена та ін. була розробка концептуальних засад розвитку школи та педагогічної освіти в Австрії.

Важливим у працях австрійських педагогів другої половини XIX ст. В. Адлера, Ф. Вендта, Р. Гасманна, М. Дрбаля, Й. Цайфа, Р. Цябіндера та ін. є твердження, що пріоритетним у діяльності навчально-виховних закладів має стати виховання молоді, а навчання розглядається як основний засіб досягнення виховної мети. Цей період, особливо зі створенням віденського педагогічного закладу „Pädagogium“, характеризується підвищенням активності наукових пошуків у дослідженні основ педагогічної освіти в Габсбургській монархії (основними діячами у цій сфері були Ф. Дітес, Е. Ганнак, Р. Горніх, А. Гьофлер, В. Єрусалем та ін.).

Для авторів підручників, насамперед, були важливі їх практичність та наближеність до реальних умов викладання. Тому, вони часто зазнавали змін та доповнень з боку державних і церковних замовників.

Підручники вирізнялися емпіричним характером, були актуальними і прагматичними, пропагували тогочасні фундаментальні, педагогічні та дидактичні настанови.

3. Розвитку процесу підвищення кваліфікації учителів у XIX ст. були притаманні три основних етапи з перехідним періодом і різноманітними формами проведення:

- 1806–1848 рр. (Політичний шкільний закон (1806 р.) §122, §270, §271) – форма проведення: повторний екзамен (для молодших учителів); прикріплення учителя до методиста (від 3 до 6 тижнів);

- 1848–1869 рр. – організація педагогічних зібрань, вихід педагогічних друкованих видань;

- 1869–1918 рр. (Імперський закон про народну школу (RVG) (1869 р.) § 43) – форма проведення: районні конференції, курси, створення районних бібліотек для учителів, журнали педагогічного змісту.

4. Встановлено, що основне значення реформ в системі педагогічної освіти Австрії полягало в тому, що:

- в педагогічних навчальних закладах і університетах розпочато професійну підготовку вчителів, рівень якої відповідав кращим європейським зразкам (наукові семінари для студентів, практикуми з психології, система контролю знань майбутніх учителів);

- обґрунтовано чіткий перелік вимог до учителів, які з 1869 р. одержали статус державного службовця;

- визначено загальні засоби адміністративного управління освітою, зокрема державне фінансування та контроль;

- сформовано нову ідеологію розвитку педагогічної освіти, рівень якої вплинув на підвищення рівня педагогічної культури населення Австрії.

Історична ретроспекція педагогічної освіти Австрії дає підстави констатувати, що ця важлива суспільна сфера в основному відповідала запитам австрійського суспільства в різні проміжки часу. Система підготовки вчителів у кінцевому підсумку забезпечила формування того контингенту педагогів, які вивели австрійську освіту другої половини XX – початку XXI ст. на світовий рівень.

5. Системний аналіз забезпечив можливість виявити тенденції та протиріччя розвитку педагогічної освіти Австрії, виокремити позитивний досвід, який варто трансформувати у сучасній освітній практиці:

- розвиток якісної системи професійної підготовки вчителя може забезпечити лише власна держава при наявності ефективної освітньої політики;

- досвід Австрії підтверджує наявність так званого ефекту „довгої хвилі“, суть якого полягає в тому, що продумана система фінансової підтримки освіти дає результати через десятки років;

- єдність державної політики щодо загальноосвітніх шкіл і педагогічної освіти;
 - Австрія може бути прикладом ретельного збереження досвіду минулих років, відмови від критиканства й заперечення;
 - задовго до дискусій про спрямованість навчально-виховного процесу в Австрії прийшли до висновку про гуманістичний і демократичний характер освіти, врахування особливостей національного менталітету;
 - підвищення кваліфікації учителів до рівня самовиховання;
 - заслуговує на увагу ідея генерального каталогу усіх австрійських бібліотек для учителів.
- Мова йде про своєрідне інформаційне забезпечення професійної підготовки;
- диференціація оплати праці учителів (так звана таблиця про ранги).

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують наступні перспективні та значимі для педагогічної науки напрямки дослідження, а саме: особливості взаємодії національних освітніх традицій Австрії в процесі об'єднання різних держав; роль педагогічних організацій Австрії в освітньому процесі; значення преси в процесі становлення педагогічної освіти Австрії.

Основні положення дисертації відображено в таких публікаціях:

I. Навчальні посібники

1. М'яковський М. Є. Педагогічна освіта Австрії XIX – початок XX ст. : навчальний посібник / М. Є. М'яковський. – Тернопіль : Економічна думка, 2008. – 232 с.

II. Статті в наукових фахових педагогічних виданнях

2. М'яковський М. Є. Австрійська система освіти та її вплив на шкільництво Північної Буковини і Східної Галичини в XIX-XX ст. / М. Є. М'яковський // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – 2000. – № 1. – С. 38–45.

3. М'яковський М. Є. Актуальні питання процесу підготовки, підвищення кваліфікації та перекваліфікації педагогічних кадрів в Австрії на сучасному етапі / М. Є. М'яковський // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – 2002. – № 1. – С. 112–117.

4. М'яковський М. Є. Особливості навчального процесу в школах Австрії другої половини XIX століття / М. Є. М'яковський // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія : Педагогіка. – 2004. – № 1. – С. 34–40.

5. М'яковський М. Є. Вплив педагогічної науки Австрії кінця XVIII – початку XIX ст. на розвиток освіти європейських держав / М. Є. М'яковський // збірник наукових праць / відп. ред. І. О. Лещук. – Херсон : Вид-во ХДУ, 2007. – С. 30–37. – (Серія : Педагогічні науки ; вип. 44).

6. М'яковський М. Є. Система підвищення кваліфікації педагогічних кадрів Австро-Угорщини в ХІХ ст. / М. Є. М'яковський // Рідна школа. – 2007. – № 3. – С. 78–80.

III. Статті у матеріалах конференцій

7. М'яковський М. Є. До питання ролі книги методів Фельб'ігера у навчальному процесі в Австрії у період освіченого абсолютизму / М. Є. М'яковський // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції „Соціокультурні аспекти навчання іноземних мов“. – Тернопіль: ТДПУ, 2004. – С. 155–156.

8. М'яковський М. Є. Політика у галузі освіти, її організація та структура: досвід Австрії / М. Є. М'яковський // Освіта як фактор забезпечення стабільності сучасного суспільства. Матеріали міжнародної науково-теоретичної конференції м. Тернопіль 26 березня 2004 року, – Тернопіль, 2004. – С. 142–144.

9. М'яковський М. Є. Педагогічна думка в Австрії середини ХІХ – початку ХХ ст. / М. Є. М'яковський // Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції „Професіоналізм педагога (Європейський вибір України)“, 21-23 вересня 2005 р., м. Ялта. – 36. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2005. – С. 136–144.

АНОТАЦІЇ

М'яковський М. Є. Педагогічна освіта Австрії ХІХ – початку ХХ ст. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопіль, 2009.

Дисертацію присвячено історико-педагогічному аналізу педагогічної освіти Австрії ХІХ – початку ХХ століття. Досліджено політичні, соціально-економічні передумови розвитку педагогічної освіти, її законодавча база, простежено історичні традиції освіти Австрії. На підставі автентичних архівних матеріалів розкрито зміст і основні напрями державного регулювання процесу підготовки вчителів, проаналізовано діяльність освітніх закладів з підготовки педагогічних кадрів, висвітлено основний зміст педагогічної освіти, підвищення кваліфікації вчителів, проаналізовано статус учителя.

Основні результати й висновки дослідження можуть бути використані науковцями, викладачами і студентами вищих навчальних закладів, а також у процесі підготовки монографій, підручників, методичних посібників.

Ключові слова: педагогічна освіта, підготовка педагогічних кадрів, навчальний процес, система освіти.

М'яковський. М. Е. Педагогическое образование Австрии ХІХ – начала ХХ века. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности

13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Тернополь, 2009.

Диссертация посвящена историко-педагогическому анализу педагогического образования в Австрии XIX – начала XX века.

В работе исследуются политические, социально-экономические предпосылки развития педагогического образования в Австрии, ее законодательная база, анализируются исторические традиции образования, раскрыто содержание и основные направления государственного регулирования процесса подготовки учителей, обосновывается деятельность образовательных заведений и учреждений по подготовке педагогических кадров, отражено основное содержание педагогического образования, повышения квалификации учителей и проанализирован статус учителя.

В первом разделе „Тенденции развития системы педагогического образования в Австрии“ прослеживается динамика процесса становления и исторического развития системы общего и педагогического образования.

Отмечается то, что общегосударственная система подготовки педагогических кадров, которая формировалась в течение XIX в., организовывалась соответственно особенностям системы общего образования государства.

Отслежены политические, социально-экономические и правовые предпосылки развития образования Австрии. Выделены факторы, которые имели влияние на систему образования как в целом, так и на педагогическую в частности.

В разделе доказано, что в истории становления и развития педагогического образования существовали несколько периодов. Во время каждого из них происходили изменения, которые должны были приспособить уже существующую систему педагогического образования к новым историческим, общественно-политическим, социально-экономическим условиям.

Во втором разделе „Организация учебного процесса в педагогических заведениях Австрии“ проведен анализ учебных планов, программ, законов и постановлений, других документов, которые регулировали деятельность учебных заведений педагогического направления, что позволяет сделать выводы относительно общего состояния содержания педагогического образования Австрии этого периода.

Установлено, что это типично австрийская форма организации, которая с самого начала отличалась от форм прусской, саксонской и других центрально и северно-немецких государств. В австрийской системе подготовки педагогических кадров первой половины XIX ст. большое влияние имел филантропизм.

Позитивный момент в образовательной сфере в целом видится не только в привлечении в ее ряды низших слоев населения, но и изменения учебного материала. Процесс обучения и

воспитания выходит за пределы простого, эмпирического опыта.

В третьем разделе „Особенности профессиональной деятельности учителей Австро-Венгрии XIX – начала XX в.“ изучены новые подходы к решению самых важных теоретических проблем педагогического образования и воспитания. Разработано новые формы обучения и воспитания с целью поднятия общего уровня педагогического образования.

Исследование показало, что в начале XX в. главным заданием в образовательной сфере стал процесс активизации научных поисков, результатом которых стала разработка теоретических основ педагогического образования.

В связи с непрстым политическим положением государства было проведено большое количество педагогических мероприятий, которые создали предпосылки для развития современного, качественно нового педагогического образования Австрии.

Как свидетельствуют результаты анализа исследуемого вопроса, поиски педагогов и научных работников, концептуальные основы их педагогического образования, разработанные в начале XX в., были заложены в основу теоретических поисков и практических преобразований в системе педагогического образования, что осуществлялись в последующие годы (в реформах 20-х, 50-х, 60-х и 80-х гг. XX в.).

Основные результаты, положения и выводы исследования могут быть использованы научными работниками, преподавателями и студентами высших учебных заведений, а также в процессе подготовки монографий, учебников и методических пособий.

Ключевые слова: педагогическое образование, подготовка педагогических кадров, учебный процесс, система образования.

SUMMARY

Mjaskovskyj M. J. Pedagogical education of Austria XIX - the beginning of the XX century. – Manuscript.

The dissertation for a Candidate's degree in Pedagogical Science by specialty 13.00.01 – general pedagogics and history of pedagogics. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatiuk, Ternopil, 2009.

The thesis deals with historical and pedagogical analysis of pedagogical education in Austria of the XIX – the beginning of the XX century.

In the thesis political, social and economic preconditions of the development of pedagogic education, its legal basis are analyzed, historic traditions of education in Austria are followed, contents and main trends of state regulation process of teacher training are exposed, activity of education establishments in teacher training is analyzed, main contents of pedagogical education and heightening teachers` qualification are ascertained, teacher status is analyzed. The principal results, statements and conclusions of the thesis may be used by scientists, teachers and students of higher educational

establishments and also in compiling manuals and text books.

Key words: pedagogical education, teacher training, learning process, education system.

Підписано до друку 22.09.2009 р.
Формат 60×84/16. Друк RESO.
Папір друк. Умовн. друк. арк. 0,9
Замовлення № 38. Наклад 100 прим.

Видрук оригінал-макету:
редакційно-видавничий відділ Тернопільського
національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027